

VALTIO JA KANSANTALOUS — MUUTAMIA KOMMENTTEJA

Johan Willner

Jokainen approbatur-kurssia käynyt tietää, että huomattava osuus kansantalouden opetuksesta käsittää teoreettisia malleja, joista valtio ja kilpailua häiritsevät tekijät on jätetty pois. En tahdo kiistää vähenevän abstraktion metodin olevan tärkeä opetuksessa ja tutkimuksessa, mutta helposti herää epäily, että tämä seikka voi johtua myöskin eräänlaisesta jälkeenjääneisyydestä.

Ei ole aivan mahdotonta, että perinteet niiltä ajoilta, jolloin kapitalismi käsitettiin itsesäätelävänä systeeminä, painavat osaa länsimaiden kansantaloustieteen opetuksesta, ja ehkä jossain määrin myös tutkimusta. Tämä itsesäätelyn ajatus oli tärkeä esimerkiksi *Adam Smithin* teoriassa.¹ Tämän johdosta Smith suhtautui epäilevästi siihen, että valtio häiritسی taloudellista toimintaa; muistettakoon kuitenkin että tämä ei pääosiltaan koskenut sosiaalipolitiikkaa, joka siihen aikaan oli täysin vieras ajatus. Kritiikin kohteena oli lähinnä elinkeinoelämän haaroja kilpailulta suojaava ja yrityksiä suosiva lainsäädäntö ja feodaaliajoilta peräisin olevat säännöt, jotka estivät tuotantovoimien kehitystä.² Niin kutsuttu *J. B. Sayn* laki sisältää myöskin ajatuksen itsesäätelystä: jos raha ei merkinnyt muuta kuin vaihdon välinettä, kapitalistinen talous toimisi samalla tavalla kuin rahaton yhteiskunta. Tavarat esiintyvät tarjonnan muodossa vain, jos ne samalla merkitsevät toisten tavaroiden kysyntää. Sellaisissa olosuhteissa taloudellinen kriisi ja työttömyys eivät voi esiintyä.³ Myöhemmin *Marx* ja *Engels* kiinnittivät huomiota kapitalismin jaksoittaisiin lamakausiin, mutta akateemisen kansantaloustieteen piirissä kriisien mahdollisuus ja niiden aiheuttama valtiointervention tarve jäi vaille tarpeellista huomiota.

Todellisuudessa valtio sai huomattavan osuuden kapitalististen maiden taloudessa jo ennen 1930-luvun kriisiä. *Hmelnitskaja* mainitsee ensimmäisen maailmansodan eräänlaisena muutosvaiheena. Jo sitä ennen kapitalismi oli osittain menettänyt kilpailupiirteitään. Sotatalous aikaansai eräänlaista suunnittelua, jonka suunnan määräsivät sodankäynnin tarpeet. Säätelystä luovuttiin 1920-luvulla, jolloin valtio kuitenkin otti eräissä maissa haltuunsa huonosti menestyneitä yrityksiä.⁴

Lienee silti oikeutettua sanoa, että 1930-luvun lamakausi aikaansai sen, että valtiovallalle siirrettiin uusia tehtäviä. Itse asiassa niiden omaksuminen kesti käytännössä jonkin aikaa, mutta epäilemättä *Keynesin* teoriat saivat aikaan sen, että muuttunut kapitalismi sai teoreettis-ideologisen perustansa. Todellisuudessa suurin osa keynesiläisyyden teoreettisista uutuuksista sisältyi englantilais-puolalaisen taloustieteilijän *Michal Kaleckin* suhdanneteoriaan, jonka tärkeimpiä lähtökohtia oli *Marx*. Keynesin ja Kaleckin yhtäläisyydet koskevat kulutuksen ja investointien vaikutusta kansantuloon, mikä merkitsi kokonais-

kysynnän uudelleenarviointia suhdannekehityksessä. Ennen sitä kulutuskysynnän alenemista oli päinvastoin pidetty talouselämää vilkastuttavana tekijänä lamakauden aikana. Keynes ei kuitenkaan kuulunut kapitalismin vastustajiin. On joskus sanottu, että keynesiläisyyden sovellettavuus länsimaiden talouspolitiikassa, eikä sen teoreettinen omaperäisyys, oli sen menestyksen syynä.⁵

Keynesin mukaan spekulatiivinen rahan kysyntä saattoi aiheuttaa tilanteen, jossa tavaroiden kokonaiskysyntä ei vastaa niiden tarjontaa. Siihen asti tavanomaiset julkisen sektorin toimenpiteet — rahamäärän lisääminen ja korkokannan laskeminen — eivät sellaisessa tilanteessa aikaansaisi lisääntyvää taloudellista aktiivisuutta, vaan rahan kasautumista. Sen sijaan oli mahdollista lisätä julkisen sektorin kulutusta ja siten, päinvastoin kuin mitä aikaisemmin oli ajateltu, määrätietoisesti käyttää hyväksi alitasapainoitettua budjettia.

Luovuttiin siis ajatuksesta, jonka mukaan kapitalismi toimisi itsesäätelevänä, stabiilina systeeminä. Sen epävakaus tunnustettiin. Siinä tilanteessa valtio — käsitettynä yhteiskuntaluokkien ja kerrostumien yläpuolella olevaksi elimeksi — saattoi säädellä taloudellisia prosesseja niin, että täystyöllisyys vallitsi ja konkurssiuhka pysyi loitolla ainakin tärkeimmistä yrityksistä.

Ominaista jälkikeynesiläiselle suhdanneteorialle on nimenomaan se, että valtio käsitetään ulkopuolisena tekijänä, jonka mahdollisuuksien rajoissa todella on taloudellisen kehityksen tasoittaminen. Kysymys ei siis ole siitä, etteikö esimerkiksi teoria akseleraattorin ja multiplikaattorin vuorovaikutuksesta voisi kuvata *erästä* mekanismia, joka viittaa kapitalismin sisäisiin vasta-kohtiin. Kokonaan toinen kysymys on sitten se, voiko nykyaikaisen länsimaisen taloustieteen avulla harjoittaa sellaista talouspolitiikkaa, joka todella ratkaisee aikamme tärkeimmät ongelmat — köyhyyden, työttömyyden, inflaation ja alueellisen epätasapainon, vai onko meidän yhdyttävä prof. *Joan Robinsonin* päinvastaiseen näkemykseen.⁶

Tässä vaiheessa on ehkä syytä jonkin verran täydentää kuvaa talouden ja teorian kehityksestä. Nykyistä valtiomonopolistista kapitalismia ei tietenkään voida selittää vain 1930-luvulla ja Keynesillä, eikä vain Marxin voittosuhteen määrittelyllä, niinkuin »pääomalooginen» koulukunta tekee. Kehitystä ei saa nähdä irrallaan tuotantotekniikan kehityksestä. Tuotantoprosessit muuttuvat ja näin ollen työvoiman laadunkin on muututtava. Valtion tehtäväpiiriin on perinteellisesti kuulunut ainakin osittain koulutuksesta vastaaminen. Yllämainitun muutosprosessin — tieteellis-teknisen vallankumouksen — yhteydessä tämä tehtävä on saanut yhä suuremman merkityksen. Tämä vaikuttaa puolestaan siihen, että valtio saa yhä merkittävämmän osuuden taloudellisessa kehityksessä. Mikäli haluamme kuvata valtion merkitystä taloustieteessä, meidän on mainittava myös sellainen haara, joka ei keskity tasapainottamisongelmaan, vaan taloudellisen kasvun ja koulutuksen vuorovaikutukseen. Tuotantofaktoriteorian luomasta umpikujasta on yritetty päästä pois kehittämällä käsite

'human capital'. Tämäntyyppinen tutkimus liittyy myöskin kiinteästi julkisen sektorin toimintaan.

Kapitalismin muutokset onkin yritetty asettaa silloin tällöin myös ei-marxilaisessa taloustieteessä tiettyihin kokonaisyhteyksiin. Tunnetuimpia yrityksiä, ainakin spesialistipiirien ulkopuolella, ovat *John Kenneth Galbraithin* kirjat. Teoksessa 'The New Industrial State' hän katsoo, että nykykapitalismia voidaan jo pitää eräänlaisena suunnitelmataloutena. Galbraith kuuluu itse asiassa konvergenssiteorian puolustajiin. Hänen mukaansa ei ainoastaan suuryhtiöiden, vaan myös valtion on laadittava suunnitelmia, jotta taloudellinen kehitys sujuisi tasaisesti. Valtion on m.m. puututtava tulonjakoon estääkseen inflaation, joka vaikeuttaa suuryhtiöiden ennusteita.⁷

Minkälaisia viitteitä ajankohtaiset tapahtumat sitten antavat valtiollisen intervention mahdollisesta menestyksestä? OECD ennustaa sekä työttömyyttä että lisääntyvää inflaatiota vuodelle 1975.⁸ Varoittaviin ääniin kuuluu myöskin prof. *Gunnar Myrdal*. Tilanne ei hänen mukaansa tosin ole aivan sama kuin 1930-luvulla, mutta vaikka toisaalta joitakin kriisitekijöitä puuttuu, on toisia (m.m. raaka-aineet) tullut vastaavasti tilalle.⁹ EEC-maiden valtion- ja hallitusten päämiesten kokouksessa on myöskin ennustettu poikkeuksellisen vakavaa lamaa sekä inflaatiota ja maksutaseongelmia.¹⁰ Myöskin *The Economist*-lehdessä maalataan synkkiä kuvia länsimaitten talousnäköaloista.¹¹ *Dagens Nyheterin* (silloinen) kommentaattori *Marian Radetzki* kuuluu myöskin niihin jotka epäilevät maailmanlaajuisen lamakauden syntyvän. Yllämainittujen ennusteiden realismi ehkä ei ole vielä täysin arvioitavissa, mutta joka tapauksessa tilastot puhuvat selvää kieltään työttömyydestä ja hinnankorotuksista. Valtio yrittää finanssi- ja rahapolitiikan avulla säädellä taloudellisia prosesseja, mutta ilmeisesti se ei ole onnistunut poistamaan niitä ongelmia, jotka ovat pahimmin vahingoittaneet kapitalistista taloutta.

Mistä syystä sitten on epäonnistuttu? Jos valtio käsitetään tiettyjen luokkaintressien toimeenpanijana, asia lienee helpommin ymmärrettävissä. Yllä kosketeltiin valtion laajenevan tehtäväkentän taloudellisia syitä. Poliittisista syistä on joskus mainittu kapitalistisen ja sosialistisen järjestelmän välinen ristiriita, joka on vuosisadallamme saanut sekä kuumen että kylmän sodan muotoja. Tämä on vaatinut eräänlaista resurssien koordinoitua, mutta se on länsimaissa merkinnyt myöskin inflaatiota edistävää tekijää. Valtiomonopolistisen kapitalismin kehityksen taustalla on myös nähty siirtomaajärjestelmän luhistuminen ja ristiriidat kapitalististen valtioiden välillä.¹²

Valtion, taloustieteen ja yhteiskuntakriisien välinen vuorovaikutussuhde näkyy ehkä parhaiten inflaation ja vakauttamisen alalla. Tunnettuaahan on, että tulopolitiikka on uusi tulokas kapitalististen valtioiden arsenaalissa rahaja finanssipolitiikan rinnalla. Tulopolitiikka kuuluu juuri niihin toimenpiteisiin, joita on ryhdytty soveltamaan pidettäessä valtiota puolueettomana elimenä. Kiinteästi tähän liittyvät selitykset siitä, mistä inflaatio-ongelmat

johtuvat. Joitakin suomalaisen tulopolitiikan teoreettisia lähtökohtia käy ilmi eräästä Talousneuvoston mietinnön tulopolitiikan kehittämistä koskevasta liitteestä. Siinä käytetään aivan tavanomaista kaksifaktorista tuotantofunktiota, josta voi derivoida optimaaliset »faktorikorvaukset». Ensimmäkin mittakaava-suhteet todellisuudessa ovat sellaisia, että olemassa olevan tai toivotun tulonjaon selittäminen tuotantofunktioiden avulla on täysin epärealistista. Sitäpaitsi tuotantofunktioiden teoreettisella kritiikillä on ollut tärkeä osa viime vuosien talusteoreettisessa keskustelussa. Tällaista tuotantofunktiota voidaan lähinnä pitää ideologisena välineenä selitettäessä siitä, miksi palkat eivät saisi nousta. Sen avulla tulopolitiikasta tulee palkkatulojen rajoittamisen keino, suureneva returns-to-scale -suhde ja tulopolitiikaasta huolimatta tapahtuva inflaatio takaavat sen, ettei pääomatuloille aseteta samantapaista rajaa.¹³

Cambridgeläinen taloustieteilijä *D. M. Nuti* selvittää tulopolitiikan eri muotoja eräässä artikkelissaan.¹⁴ Suomalaista muotoa vastaa lähinnä sellainen, joka merkitsee tuottavuuden kasvun rajoittamia palkankorotuksia. Tällöin palkkojen ja pääomatulojen osuudet kansantulosta pysyvät muuttumattomina. Toinen Nutin mainitsema muoto sitoo tulonjaon toivottuun investointiosuuteen. Sellaisessa teoriassa pääomatulojen osuus on määrättävissä heti kun investointien osuus kansantulosta tiedetään.¹⁵ Tämä johtuu joko siitä, että yhteiskuntaluokkien säästämisalttiudet on oletettu vakioiksi tai siitä, että voitot oletetaan kokonaisuudessaan investoitaviksi... Molemmat oletukset lienevät epärealistisia. Tämä teoria on, kuten prof. *Paunio* mainitsee, tärkeä perusta »pohjoismaisessa» inflaatioteoriassa, lähinnä norjalaisessa Aukrust-mallissa ja ruotsalaisessa EFO-raportissa.¹⁶ Sillä on ollut jonkin verran merkitystä myöskin Suomessa. Molemmat yllämainitut periaatteet merkitsevät palkkatulojen rajoittamista puhtaasti ideologisista perusteista; valtio palvelee täten pääoman intressejä. Nuti ajattelee Englannin kokemuksia, mutta alla oleva sitaatti koskee myöskin suomalaisia tulopolitiikkoja:

»Those economists who, instead of uncovering the real nature of their policy, cooperate with their government and wrap the package in academic respectability, are responsible for the continuance and growth of gross forms of social inequality. In so far as they conceal the political and social meaning of their recommendations, they fail the ethics of their profession.¹⁷

Taloustieteilijät voivat siis voimistaa sitä suuntausta, että kapitalistinen valtio palvelee ainoastaan kapitalisteja. Ilmeiseltä näyttää myös se, että huolimatta valtion esikapitalismille tyypillisestä puuttumisesta talouselämään länsimainen talousjärjestelmä kohtaa kaikki ne sairaudet, joiden diagnoosi ja hoito kuuluisivat taloustieteen ja -tieteilijöiden tehtäviin. Jos hoidon epäonnistuminen aiheutuisi pelkästään inhimillisestä heikkoudesta, tilanne olisi todella valitettava. Todellisuudessa kuitenkin kansantaloustiede ja erityisesti

teoriat valtiosta ja sen tehtävistä koskettelevat suoraan ihmisten työhön ja elämiseen liittyviä asioita. Juuri siksi taloustiede on kiistanalaista. Kysymys, voidaanko taloustieteellä ratkaista em. ongelmia, on väärin asetettu. Kenen ongelmiin ja kenen eduksi taloustiedettä luodaan ja sovelletaan, on asetettava peruskysymykseksi.

L Ä H D E V I I T T E E T

¹ Maurice Dobb, *Theories of Value and Distribution since Adam Smith*. Cambridge 1973, s. 38 ja Robert Heilbroner, *The Wordly Philosophers*. New York 1972, s. 55.

² Heilbroner mt. 1972, s. 67.

³ G. Ackley, *Macroeconomic Theory*. New York 1961, s. 109 ff., sekä RL. Crouch, *Macroeconomics*. New York 1972, ss. 227—29.

⁴ E. Hmelnitskaja, Valtiomonopolistisen kapitalismin historiallinen paikka. *Soihtu* 2, 1972, s. 23.

⁵ Sumner H. Rosen, Keynes without Gadflies, E. K. Hunt & J. G. Schwartz (toim.) *A Critique of Economic Theory*. Middlesex 1972, s. 400.

⁶ Joan Robinson, The Second Crisis of Economic Theory. *American Economic Review* 1972, ss. 9—10.

⁷ J. K. Galbraith, *The New Industrial State*. London 1967, ss. 247 ff, 296 ff ja 307 ff.

⁸ *Tiedonantaja* 20. 12. 1974 ja *Dagens Nyheter* 19. 12. 1974.

⁹ *Dagens Nyheter* 6. 12. 1974.

¹⁰ *Tiedonantaja* 13. 12. 1974.

¹¹ *The Economist*, December 21—27, 1974, ss. 79 ja 84.

¹² Hmelnitskaja ma. 1972, ss. 24—25.

¹³ Vrt. Talousneuvoston mietintö tulopolitiikan kehittämistä. *Komiteanmietintö* B:1, 1976; liite, P. Grönlund, Tuottavuuden ja tulojen välinen yhteys ja nykyisten tietojen sopivuus tuloratkaisujen pohjaksi, ss. 20—23 ja Joan Robinson, The Production Function and the Theory of Capital. *Review of Economic Studies* 1953, s. 81. Ks. myös Johan Willner, Produktivitetsförhållanden betydelse för prisbildning och inkomstfördelning. *Meddelanden från Statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi, Nationalekonomiska institutionen*, B:27. Åbo 1973, ss. 14—37.

¹⁴ D. M. Nuti, On Incomes Policy, E. K. Hunt & J. G. Schwartz, *A Critique of Economic Theory*. Middlesex 1972, s. 435.

¹⁵ Vrt. esim. N. Kaldor, *Essays on Value and Distribution*. London 1960, ss. 227—36.

¹⁶ J. J. Paunio & H. Halttunen, The 'Nordic' Approach to Inflation. Interpretation and Comments *Keskustelualoitteita, Helsingin yliopisto*. Helsinki 1974, s. 7.

¹⁷ Nuti mt. 1972, s. 439.